

УДК 821.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/70-2-34>

Олена САМОЙЛЕНКО,

orcid.org/0000-0001-5040-874X

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри мовних та гуманітарних дисциплін
Донецького національного медичного університету
(Льман, Донецька область, Україна) helen11071985@gmail.com*

Олена КОРНЄЄВА,

orcid.org/0000-0003-1023-7135

*старший викладач кафедри мовних та гуманітарних дисциплін
Донецького національного медичного університету
(Льман, Донецька область, Україна) o.m.kornjejeva@dnmu.edu.ua*

ВИКОРИСТАННЯ ПАРЦЕЛЬОВАНИХ СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОНЯТТЯ «ВІДСУТНІСТЬ» У ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО

Стаття присвячена особливостям віршів Ліни Костенко, а саме – репрезентації поняття «відсутність» у її творах, оскільки воно відіграє важливу роль у формуванні її ідіостилю.

Характерною рисою мовотворчості Ліни Костенко, улюбленим художнім прийомом поетеси, що створює семантику тексту, є контраст, тому можна стверджувати, що однією з центральних філософських опозицій її творчості є антиномія «життя через його відсутність», а відсутність життя для автора – це не завжди смерть – це відсутність емоцій, почуттів, бажань, руху вперед.

Парцельовані синтаксичні конструкції відіграють важливу роль у сучасних дослідженнях когнітивного синтаксису. Вони набувають особливого значення в авторському дискурсі, оскільки відображають характерні особливості психічних процесів у свідомості письменника. Парцеляція привертає увагу дослідників, але роль цієї синтаксичної конструкції в репрезентації поняття «відсутність» лінгвістами детально не проаналізована, що зумовлює актуальність нашої теми. Метою статті виступало встановлення особливостей функціонування парцеляції як синтаксичного засобу репрезентації поняття «відсутність» на матеріалі творчого доробку Ліни Костенко.

У дослідженні використовуються методи аналізу літератури, інтерпретації та концептуального аналізу.

Поняття «відсутність» має різноманітні вияви на синтаксичному рівні. Воно може репрезентуватися як парцельовані синтаксичні конструкції. Також, у складі парцеляції широко представлені односкладові речення та предикативні конструкції з нульовим дієсловом-предикатом. Пропущені члени речення вказують на особливості світогляду авторки, дають змогу підкреслити найважливіше. Одночленні безособові речення можна тлумачити як нав'язану кимось або чимось несвободу вибору. Прийом повторення посилює експресивність і акцентує увагу на основній думці висловлювання. Відсутність нових структур надає змоги реципієнту зосередитися на конкретному міркуванні. Різноманітні варіанти висловлювань, у яких відсутність цілісності картини сприйняття репрезентується парцеляцією. Можемо відзначити, що паралельні конструкції притаманні авторському ідіостилю Ліни Костенко. Паралельні парцеляти надають змоги письменниці яскравіше передати психологічний стан персонажів, їхні емоції, сприйняття навколишнього світу та процес мислення.

***Ключові слова:** поезії Ліни Костенко, поняття «відсутність», синтаксичний рівень мови.*

Olena SAMOILENKO,

orcid.org/0000-0001-5040-874X

*Candidate of Philological Science, Associate Professor,
Head of Language and Humanitarian Disciplines Department
Donetsk National Medical University
(Lyman, Donetsk region, Ukraine) helen11071985@gmail.com*

Olena KORNIEIEVA,

orcid.org/0000-0003-1023-7135

*Senior Lecturer at the Language and Humanitarian Disciplines Department
Donetsk National Medical University
(Lyman, Donetsk region, Ukraine) o.m.kornjejeva@dnmu.edu.ua*

USING OF PARCELATED SYNTAX CONSTRUCTIONS FOR THE IMPLEMENTATION OF THE NOTION OF “ABSENCE” IN LINA KOSTENKO’S CREATIVE WORK

The article is devoted to the peculiarities of Lina Kostenko’s poems, namely – to the representation of the notion of “absence” in her works as it plays an important part in forming her idiostyle. A characteristic feature of Lina Kostenko’s language-making, the poetess’s favorite artistic technique that creates the semantics of the text is contrast, therefore, it can be stated that one of the central philosophical oppositions of the poetess is the antinomy “life via its absence”, and the absence of life for the author is not always death. It is the absence of emotions, feelings, desires, moving forward.

Parceled syntactic constructions play an important role in modern studies of cognitive syntax. They acquire special importance in the author’s discourse, as they reflect the characteristic features of mental processes in the mind of the writer. Parcellation attracts the attention of researchers, but the role of this syntactic construction in the representation of the notion of “absence” has not been analyzed in detail by linguists, which determines the relevance of our topic. The aim of the article was to reveal the peculiarities of the functioning of parcellation as a syntactic means of representing the notion of “absence” on the material of Lina Kostenko’s creative work.

In the study methods of literature analysis, interpretation and conceptual analysis are used.

The notion of “absence” has various elements at the syntactical level. It can be represented as parceled syntactic constructions. Monosyllabic sentences and predicative constructions with a zero predicate verb are also widely represented in the composition of parcellation. Missing parts of the sentence indicate features of the worldview of the authors, which allow you to emphasize the website. One-member impersonal sentences can be explained as a lack of freedom of choice imposed by someone or something. Acceptance of repetition enhances expressiveness and focuses attention on the main idea of the statement. The absence of new structures allows the recipient to focus on a specific reasoning. Various variants of statements in which the lack of integrity of the perception picture is represented by parcellation. We can note that parallel constructions are inherent in the author’s idiostyle of Lina Kostenko. Parallel plots enable the writer to more vividly convey the psychological state of the characters, their emotions, perception of the surrounding world, and the thinking process.

Key words: *poems by Lina Kostenko, contrast, notion “absence”, syntactical level of the language, context.*

Постановка проблеми. Поетичний геній Ліни Костенко давно приваблює лінгвістів, філософів та літературознавців, які досліджують творчість поетеси за допомогою різних концептуальних підходів: В. Брюховецький, І. Дзюба, Н. Криловець, В. Панченко, І. Пономаренко, О. Таран. Дослідники розглядають поезію Ліни Костенко в контексті філософської та культурогічної думки, звертаються до герменевтичного та семіотичного аналізу. Спеціалісти зазначають, що зважаючи на порушені в поезії Ліни Костенко натурфілософські, хронософські, культурософські, історіософські та морально-філософські проблеми, її можна віднести до філософського метажанру (Криловець, 3: 341).

Одвічні філософські категорії на кшталт «життя», «смерть», «кохання», «ненависть», «родина», «істина», часто стають об’єктами лінгвістичних досліджень. Поняття ж «відсутність» є не менш універсальним, тому що саме вони виступає невід’ємною частиною картини світу будь-якої культури та відіграє провідну роль у формуванні уявлень людини про світ: смерть – відсутність життя, темрява – відсутність світла, правда – відсутність брехні. Отже, дуже часто центральні поняття нашого світосприйняття реалізуються через категорію протиставлення, тому саме поняття відсутності є ключовим для формування мовної особистості та ментальності певної нації. У багатьох випадках поняття відсутність є

універсальним для носіїв різних мов, часто спостерігаються певні відмінності, усвідомлення яких є дуже важливим у процесі вивчення іноземних мов. На особливу увагу заслуговує вивчення авторських репрезентацій певних понять, що дозволяє краще зрозуміти творчий доробок письменників та поетів, глибше проаналізувати шляхи авторського впливу на реципієнта.

Характерна особливість мовотворчості Ліни Костенко, найулюбленіший художній прийом поетеси, що творить семантику тексту, – контраст, отже, можна констатувати, що одним з центральних філософських протиставлень поетеси є антиномія *життя vs його відсутність*, при чому відсутність життя для авторки – це не завжди смерть, це відсутність емоцій почуттів, бажань, руху уперед.

Ліна Костенко репрезентує поняття відсутність шляхом використання як лексичних, так і синтаксичних одиниць мови. У дослідженнях синтаксичного рівня мовної системи за різними критеріями, привертає увагу той факт, що парадигмальні параметри існують лише у бінарній опозиції *наявність vs відсутність*. Відсутність одного з членів парадигми набуває значущості лише у кореляції з наявністю. Філологи звертають більше уваги на наявність тих чи тих синтаксичних показників, які зафіксовані у мові та функціонують у мовленні. Водночас, відсутність певних елементів часто відіграє велике значення для аналізу та інтерпретації тексту. Тому, на наш погляд, цікаво зверну-

тися до аналізу парцельованих конструкцій у дискурсі і поясненню з когнітивного огляду поняття «відсутність», що репрезентоване синтаксичними одиницями, а саме парцеляцією.

Аналіз досліджень. Парцельовані синтаксичні конструкції відіграють важливу роль у сучасних дослідженнях когнітивного синтаксису. Особливе значення вони набувають у авторському дискурсі, тому що відображають характерні риси ментальних процесів у свідомості письменника. Парцеляція привертає увагу багатьох дослідників (В. Матезіус, Ш. Баллі, М. Коен, Ж. Антуан), але роль цієї синтаксичної конструкції у репрезентації поняття «відсутність» лінгвістами детально не аналізувалася, що і зумовлює актуальність нашої теми.

Метою нашого дослідження є встановлення особливостей функціонування парцеляції як синтаксичного засобу репрезентації поняття «відсутність» на матеріалі творчого доробку Ліни Костенко.

На тлі теорії, згідно з якою поняття «відсутність» є одним із первинних, що виникають у підсвідомості людини, можна зробити висновок, що це поняття зреалізовано у мові та мовленні не лише у лексиці, а й у граматиці, передусім, на синтаксичному рівні. Це зумовило **завдання** нашої роботи: проаналізувати парцеляційні синтаксичні конструкції – як засоби репрезентації поняття «відсутність» у творчому доробку Ліни Костенко.

Методи дослідження. Для узагальнення інформації про парцельовані синтаксичні конструкції використовувався метод аналізу літературних джерел, описовий метод застосовувався для пояснення особливостей будови та функціонування парцеляцій, прийом інтерпретації ролі парцеляції в формуванні поняття «відсутність», метод концептуального аналізу – для моделювання структури поняття «відсутність».

Виклад основного матеріалу. Мовна система заснована на біполярності наявності vs відсутності. Так, на синтаксичному рівні це репрезентується в наступних протиставленнях: у аналізі простих речень, в залежності від наявності конкретних членів речення, їх поділяють на поширені (наявні другорядні члени) та непоширені (відсутні); повні (два головні члени) та неповні (відсутній один із головних членів). Також речення можуть бути ускладненими (при наявності вступних конструкцій, однорідних членів речення, звертань та іншого) та неускладненими (за відсутністю додаткових синтаксичних елементів у реченні). Частотність конкретного типу речення визначається особливістю селекції мовних засобів, що уможливорює виявлення причин та способів репрезента-

ції поняття «відсутність» у творах Ліни Костенко. В авторському дискурсі відбір наявних у системі мовних засобів відбувається свідомо, у чому виявляються авторська уява та креативні здібності.

Письменниця використовує конструкції комунікативного синтаксису для передавання експресивності.

Парцеляція виступає одним із найпоширеніших експресивних синтаксичних засобів у текстах поетеси, і представляє собою імітацію спонтанного мовлення, що відбувається паралельно з процесом мислення.

Ліна Костенко широко використовує короткі односкладові речень, які є частиною парцеляції. Наприклад:

Ні щастя, ні волі, ні чуда,

Ні часу, хоч би про запас.

Живу, все життя не почута,

Причетністю вбита до вас. (Костенко, 2019: 45).

Зазвичай розчленовують прості речення, у наслідок чого виокремлюється один із членів речення. У таких випадках поняття «відсутність» зреалізовано під час членування і репрезентовано відсутністю цілісності трансляції інформації. Цей прийом використовують для підкреслення реми висловлювання. Парцеляція може бути виражена різними членами речення. Наприклад, у поезіях Ліни Костенко можна спостерігати такі типи парцеляції:

1. Парцеляція-присудок:

Не половіють в полі колоски.

Не ходять люди. М'ячки не скачуть.

В Чорнобиль повертаються казки.

Самі себе розказують і плачуть.

Впізнай мене в холодній безвісті,

Згадай моє земне ім'я. (Костенко, 2019: 209).

Не плач, не муч його, не клич.

Він не обізветься. Не може. (Костенко, 2019: 107).

Для поезій Ліни Костенко характерним є використання парцеляцій у наказовому способі для звертання до ліричного героя / героїні. Актуалізації поняття «відсутність» сприяє використання заперечної частки *не*. Такий стилістичний прийом створює атмосферу емоційного надриву, підкреслює трагічність ситуації.

2. Парцеляції у формі дієприкметникового звороту:

Ні щастя, ні волі, ні чуда,

Ні часу, хоч би про запас.

Живу, все життя не почута,

Причетністю вбита до вас. (Костенко, 2019: 88).

3. Парцеляція у формі риторичних запитань:

А як же ми один без одного

В Сузір'ї Гончих Павуків?!

І як же ти один у Всесвіті?

І як же тут без тебе я?! (Костенко, 2019: 124).

У цьому прикладі експресивний вплив парцеляції посилюється завдяки використанню синтаксичного паралелізму.

4. Парцеляції-обставини:

Іду в полях. Нікого і ніде. (Костенко, 2019: 335).

Його нема ніде. Він скрізь,

Вже в остаточній формі існування (Костенко, 2019: 76).

У цьому прикладі авторський вплив посилюється за рахунок використання лексичних засобів репрезентації поняття «відсутність», а саме: запечерених займенників *нікого і ніде*.

Членовані речення у наведених контекстах виступають однорідними присудками, які створюють найчисельнішу групу парцелятивів у творчому доробку Ліни Костенко. Можемо звернути увагу, що атрибутивні відношення у парцеляції мають предикативний характер. В українській мові у більшості випадків парцеляти набувають значення предикативних доповнень, до яких також належать дієприкметникові, дієприслівникові та інфінітивні звороти, що і підтверджують розглянуті приклади.

У текстах Ліни Костенко часто трапляється вживання поєднання парцеляції з синтаксичним паралелізмом:

Не час минає, а минаєм ми.

А ми минаєм...ми минаєм ... так-то..

А час тільки відбивання такту (Костенко, 2019: 242).

Повторення не лише посилює експресивність, а й акцентує увагу на основній думці висловлювання. Відсутність нових структур надає змоги реципієнту зосередитися на конкретному міркуванні. Різноманітні варіанти висловлювань, у яких відсутність цілісності картини сприйняття репрезентується парцеляцією. Можемо відзначити, що паралельні конструкції притаманні авторському ідіостилу Ліни Костенко. Паралельні парцеляти надають змоги письменниці яскравіше передати психологічний стан персонажів, їхні емоції, сприйняття навколишнього світу та процес мислення.

Ліні Костенко властиві короткі односкладові речень, які належать до складу парцеляції. Наприклад:

Ні щастя, ні волі, ні чуда,

Ні часу, хоч би про запас.

Живу, все життя не почута,

Причетністю вбита до вас.

Там ні печалі, ані сліз.

Ні дня, ні вечора, ні рання.

Його нема ніде. Він скрізь,

Вже в остаточній формі існування (Костенко, 2019: 105).

Наведенні парцеляти – номінативні, що підкреслює відсутність дій. У обох випадках парцеляції виступають уточненням. Відсутність предикативності, яка виражає в реченні події та використовується для позначення часу та певного адресанта, розмиває межі речень та створює ефект безсистемного накопичення. Дієслово є істотною ознакою речення, тому що пов'язано з граматичними категоріями модальності, особи, часу, що виражаються особовими формами дієслова. Загальновідомо, що дієслово виступає ядром синтаксичної структури речення. Тож, відсутність запрограмованих дієсловом членів речення вказує на особливості світосприйняття автора. Репрезентацію поняття «відсутність» у тексті на синтаксичному рівні можемо вважати конструкції з нереалізованою валентністю, у яких словесно не позначені певні члени, потрібні з огляду граматики або семантики.

Висновок. Можемо підсумувати, що поняття «відсутність» на синтаксичному рівні має різноманітні вияви. По-перше, може репрезентуватися як парцельовані синтаксичні конструкції. Завдяки відсутності цілісності та завершеності речень, вони демонструють такі невербальні засоби вираження поняття «відсутність», як інтонація, паузація. Також, парцеляція можна трактувати як варіативність понять *дія vs бездіяльність*. Поняття «відсутність», втілене на синтаксичному рівні, виражає реалістичність спогадів, у яких зникає частина подій. По-друге, у складі парцеляції широко представлені односкладові речення та предикативні конструкції з нульовим дієсловом-предикатом. Відсутні члени речення свідчать про особливості світосприйняття авторки, уможливають виділити найсуттєвіше.

Поняття «відсутність» займає одне з центральних місць у творчості Ліни Костенко: усі думки та прагнення авторки сфокусовані на теперешньому, на енергії йти вперед, продовжувати жити, які б труднощі не траплялися на шляху, йти далі, щоб не поринути у ніщо, не стати тінню. Отже, багато поезій авторки побудовані не протиставленні понять «*життя*» vs «*відсутність існування*».

Отже, поняття «відсутність» має чисельні репрезентації на синтаксичному рівні у творчості Ліни Костенко.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брюховецький В. Ліна Костенко: Нарис творчості (Літературний портрет). К.: Дніпро, 1990. 262 с.
2. Костенко Л. Ліна. Триста поезій. К.: А-ба-га-ла-ма-га, 2019. 416 с.
3. Криловець Н. В. Філософія творчості в поезії Ліни Костенко / *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. Вип. 27. С. 341–344.
4. Панченко В. Поезія Ліни Костенко в часи «відлиги» і «заморозків». *Дивослово*. 2005. № 3. С. 54–60.
5. Панченко В. Поезія Ліни Костенко. Кіровоград, 1997. 48 с.
6. Поезія Ліни Костенко в часах перехідних і вічних : матеріали круглого столу / Ред.-упоряд. Т. Шаповаленко. Х.: Прапор, 2006. 164 с.

REFERENCES

1. Briukhovetskyi V. (1990) Lina Kostenko: Narys tvorchosti (Literaturnyi portret). [Lina Kostenko: Essay of creativity (Literary portrait)] Kyiv: Dnipro, 262. [in Ukrainian]
2. Kostenko L. (2019) Lina. Trysta poezii [Lina. Three hundred poems]. Kyiv: A-ba-ha-la-ma-ha. 416 [in Ukrainian]
3. Krylovets N. V. (2012) Filosofiia tvorchosti v poezii Liny Kostenko [The philosophy of creativity in Lina Kostenko's poetry] *Naukovi zapysky. Seriiia "Filolohichna"*. Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia" – Scientific notes. "Philological" series. Ostroh: Publishing House of the National University "Ostroh Academy", 27. 341–344 [in Ukrainian]
4. Poeziia Liny Kostenko v chasakh perekhidnykh i vichnykh : materialy kruhloho stolu [Lina Kostenko's poetry in transitory and eternal times: materials of the roundtable]/ Red.-uporiad. T. Shapovalenko. Kh.: Prapor, 2006. 164 s. [in Ukrainian]
5. Panchenko V. (1997) Poeziia Liny Kostenko [Lina Kostenko's poetry]. Kirovohrad, 48 [in Ukrainian]
6. Panchenko V. (2005) Poeziia Liny Kostenko v chasy "vidlyhy" i "zamorozkiv" [Lina Kostenko's poetry in periods of "détente" and "freezes"] *Dyvoslovo*. – Miraculous, 3. 54–60 [in Ukrainian]